

Å ta bolig i seg selv

Taler

Gunnar Stålsett

Dato

19 august 2003

Sted

Høgskolen i Oslo

Omstendigheter

Semesteråpning

- 1 Et nytt studieår. Jeg husker spenningen. Forvirring og forventning. Har jeg valgt rett? Hvordan skal jeg få oversikt? Jeg husker sitringen mellom forandring og fellesskap. Som sinnets pubertet. En opplevelse av veivalg mot ukjent mål. Ingen vei tilbake. Bare fram.

5

Noe er annerledes i dag. Mange veier til samme mål. Mange veier uten klart definerte mål. Valgets kvaler er derfor mer av en fortsettelsesfortelling. Loddet er ikke kastet. Og der fremme venter alt mellom arbeidsledighet og suksess.

- 10 I et dikt av Hans Børli oppfordrer han oss til å ta bolig i oss selv. Det er ikke et alternativ til hybeljakten. Det handler om forankring og ansvar. Å ta bolig i seg selv tilsvarende det gamle dannelses ideal av å kjenne seg selv.

- 15 Det er forskjell på selvopptatthet og selverkjennelse. En egotripp er et fornøylescruise på stille overflate. Selverkjennelse derimot, krever dypdykk i eget sinn. Det er seiling i røff sjø. Det å finne seg selv som et individ er fundamentalt for all personlig utvikling. Individ betyr det som er udelelig. Det er et godt ord når det betyr at vi har funnet kjernen. At vi har funnet vår identitet. Når vi kan si dette er meg helt og fullt. Dette kjennes jeg ved. Individualitet er uttrykk for det enkelte menneskes enestående verdi og verdighet. Det er vår personlighet med Skaperens ekthetsstempel.
- 20

- 25 Individualisme derimot kan og være uttrykk for det selvdyrkende individ. Dette er et trekk i det postmoderne samfunn. Det er også en frukt av vår velstand og overflod. Vi har tid og overskudd til oss selv. Den postmoderne dyrking av individualisme gjenkjennes i Narcissus-myten. Han ble så forelsket i sitt eget speilbilde at han druknet i det da han ville speile seg i vannet. Psykologen

30 Skårderud fanger opp en annen side ved det postmoderne menneske. Han kaller sin psykologiske samtidsanalyse kort og godt "Uro".

Det er tanker vi finner i nyere litteratur, lyrikk, film og teater. Temaet er ofte det tomme selv, det ensomme selv og lengsel etter mening.

35 I en analyse av Dag Solstad, sies det at det dypt tragiske ved hovedpersonen Singers liv, er det faktum at han "legemliggjør en autentisk og gyldig tomhet". Historien, naturen og samfunnet er tømt for mening, de er bare kulisser for et blikk som aldri får øye på det andre eller Den Andre (Kjell A. Nyhus i Prismet). Jeg tror Solstad treffer noe i vår samtid, når han taler om mennesker som lider
40 uten lidelse og savner uten sorg, som leter etter et nytt språk - for følelser, for sammenheng, for mening. Det skaper gjenkjennelse i meg når jeg leser det han sier om mennesker som er prisgitt sin egen bunnløse ensomhet, en ensomhet som ikke bare er sosialt bestemt, men som har noe å gjøre med vår selvforståelse som mennesker i vår tid.

45 Litteraturviteren Øystein Rotten har tatt opp samme tema. Han sier at "ensomhetsfølelsen er så frysende fordi den framstår som et vesenstrekk ved selve den moderne livsfølelsen - i hvert fall hos det reflekterte menneske."

50 Det lyser en varsellampe i vår kultur. Et stadig tydeligere spørsmål etter mening i livet, er en kritikk av vårt overflodssamfunns manglende evne til å gi oss svar på de viktigste spørsmål. Den åndelige åpenhet som vi aner i tiden, søker ikke så meget etter svar på de evige spørsmål, som etter mening med det vi er i dag og det vi gjør i morgen. Finnes det en sammenheng og en retning? Hva er dypest
55 sett mine verdier? Hva er lykke? Kirken vil gjerne definere dette som en lengsel etter Gud, men det postmoderne menneskes lengsel er ofte uadressert som et alter med innskriften: Til en ukjent Gud.

Eller som Dag Hammarskjöld skriver i sine Veimerker: "Jeg ber til den Gud jeg
60 ikke kjenner." Derfor Børlis ord til husville og heimløse om å ta bolig i seg selv, gå inn i mørket og pusse sotet av lampen. Ikke for at vi bedre skal se vårt speilbilde, men slik at menneskene på veiene kan skimte lys.

Det er en annen innsikt i tiden, den at vi finner vårt selv først i møte med den
65 andre. Slik er det i unnfangelsens mysterium når et nytt liv blir skapt. Den andre er ikke noe vi kan forholde oss til eller la være. Den andre kan ikke velges bort,

uten at vi velger oss selv bort. Da fornekter vi samtidig at å være menneske er å være medmenneske.

70

Vi er skapt til fellesskap. Derfor er vi oss selv bare i møte med andre. Vi er skapt ikke til monolog men til dialog. Samtale er å kommunisere med en annen. Samvittighet er å vite sammen med en annen. Samfunn er å være med andre.

75 I nærhetsetikkens språk vet vi først hva som kreves av oss når vi møter den andre. Budet "Du skal ikke slå i hjel" får kraft først når det møter oss som et "Du skal ikke slå meg i hjel". Det er dannelsens viktigste mål, å gjenreise følelsen av ansvar og medansvar, å gjenfinne den gudbilledlighet som vi er skapt til, for å uttrykke det teologisk. Denne veien innover er ikke en vei til isolasjon men til
80 fellesskap. Derfor er dannelsens viktigste mål at vi blir den verdensborger vi er.

Det er mange måter å forholde seg på til den åpne verden, den overveldende opplevelse av frihet og forandring, den uendelige mulighet for kommunikasjon. I dette perspektiv ser vi andre former for isolasjon og innkapsling. Forsterket
85 etnisitet, nasjonalisme og sekterisme. Frykten for det fremmede, for det globale fellesrom, gir grobunn for fundamentalisme.

Globaliseringen kan ikke skrus tilbake. Men den kan forandres. En globalisering på markedets premisser er en globalisering uten verdier.

90

Men den verdinøytrale globalisering er en illusjon, for den fremmer de verdier som er knyttet til den sterkeste rett. Denne erkjennelse har dempet entusiasmen for globaliseringen. Det tales om globalisering med et menneskelig ansikt. Om den tredje vei mellom markedsliberalisme og sosialisme. Men for verdens fattige
95 er globaliseringen ansikt ikke mer menneskelig. Hittil har de bare sett utstrakt bruk av sminke og ansiktsløftning. Markedet har hittil ikke tatt utfordringen fra en milliard mennesker som må leve på under 7 kr. per dag. FN's millennium-målsetning er at antallet fattige i verden skal reduseres til halvparten innen 2015. Med de prioriteringer som til nå preger de rike lands budsjetter vil det ta hundre
100 år før målsettingen er nådd. Fortsatt dør 25.000 mennesker daglig av sult.

Det vidunderlige skaperverk har nok til hvert menneskes behov, som Ghandi sa, men ikke til hvert menneskes grådighet. Verdens ressurser er begrenset, miljøet er en organisme som i dag tynes til døde. Men fordelingen av de ressurser vi har
105 krever en ny global sosial kontrakt.

Den internasjonale terrorisme henger i noen grad sammen med
fattigdomsproblemet. Ikke fordi Osama bin Laden kjemper de fattiges sak. Men
110 fordi vestens og industrilandenenes sløvheter kan utnyttes i voldspropaganda. En
annen kilde til den internasjonale terrorisme er kampen mot moderniteten.
Terrorisme i religionenes navn er terrorisme mot Gud, under whatever name.

I forrige semester viste studenter verden over sitt globale ansvar på en måte som
115 gir håp. Men krigen mot Irak er ikke over. Den representerer et avgjørende
brudd med den rettsorden som er bygget opp i verdenssamfunnet gjennom
FN's historie. Takket være den sterke protest fra den verdensvide kirke, ble
denne krigen ikke en religionskrig eller sivilisasjonskrig. Den massive motstand i
det sivile samfunn og blant verdens nasjoner viser forpliktelse til en
120 verdensordning basert på lov og rett. Denne krigen vil for alltid være definert
som en angrepskrig i konflikt med folkeretten. Men fordi FN ikke lot seg tvinge,
kan vi håpe på at den dagen snart kommer at FN for alvor tar tak i den pågående
krigen mellom Israel og Palestina. Bare et massivt FN-nærvær på grensen
mellom de to territorier kan skape en ny situasjon.

125 Den største utfordrer i det globale samfunn er kanskje likevel AIDS. Av 30
millioner mennesker som er smittet eller har utviklet AIDS i Afrika sør for
Sahara, er det bare 30.000 som får medisinsk hjelp. Hvert 14. sekund dør et barn
av AIDS i Afrika. Det er mer en 12 millioner foreldreløse barn etter AIDS i
130 Afrika. Det er umulig å beskrive i tall den tragedie som har rammet kontinentet,
verre enn slaveri og kolonitid til sammen. Men hvor er vi og hvor er mediene og
hvor er verdenssamfunnet? Det er ikke uten grunn at AIDS har vært tatt opp av
sikkerhetsrådet som en trussel mot fred og sikkerhet, ganske enkelt fordi land
etter land i Afrika er i ferd med å bukke under. Men i denne krigen får vi lite fra
135 fronten, ingen bilder av skyline i flammer etter bomber og rakettangrep, ingen
stemme fra reporteren på fremste stridsvogner, ingen fancy grafikk, ingen tapre
reportere. AIDS har ingen underholdningsverdi. Den er bare tragisk. Mest
tragisk er det at vi bryr oss så lite.

140 Dette er den verden som kaller på det beste i oss til kamp for menneskeverd og
frihet.

Dette er den utfordring som krever en ny verdiorientering og en ny vilje.

Dette er den globalisering som må møtes med hjerte og vilje til å forme en ny verdensordning. Vi må ta ansvar. Vi må bygge allianser. Vi må bygge nettverk av nettverk. Vi må globalisere humanitet.

150 Dagens studentgenerasjon studerer ved en global høgskole, i det verdensvide universitet for medmenneskelighet og toleranse. Ingen tidligere generasjon har kunnet realisere, slik dere kan det, hva det betyr å være verdensborger. Aldri tidligere har hver enkelt av oss, eller en gruppe av oss hatt så store muligheter til å fremme det gode.

155

I mine 14 år i Nobelkomiteen har jeg gang på gang tenkt om noen av de som fikk prisen, i sin barndom eller ungdom hadde bestemt seg for at de ville ha fredsprisen. De verdier som formet dem, Nelson Mandela, Rigoberta Menchu, Elie Wiesel, den dannelse til medmenneskelighet og solidaritet som ga livet deres
160 retning, den førte dem til den store overraskelse en dag å få prisen. Veien var motstand for forandringens skyld.

Vi er alle kandidater for fredsarbeide. Den viktigste pris er når mennesker kan fatte håp om en bedre fremtid fordi vi tok deres lidelse på alvor.

165

Et meningsfullt liv forutsetter at vi gir oss selv tid til å tenke på meningen med livet. Jeg tror den viktigste kvalitetsreform for vårt utdannelsessystem fra bunn til topp er å sette de grunnleggende menneskelige verdier i sentrum. Jeg tror det er en sult etter verdier i vår tid, en lengsel etter mening og sammenheng. En
170 lengsel etter å være nyttig.

Min oppfordring til dere som utgjør miljøet ved Høgskolen i Oslo må være: i fellesskap å definere hva engasjement betyr i dag, i dialog å formulere utfordringer til morgendagen. Den største akademiske utfordring i vår tid er en
175 læringsprosess som involverer hele mennesket. Det fremste mål at vi dannes som individ for fellesskap. La visjonen rykke oss ut av likegyldigheten. La utopien løfte oss ut av tafattheten. La håpet forandre vår pessimisme. Det er da vi dannes som verdensborgere. Det er i menneskets sinn forandringen må begynne. Det er i vår vilje den skal finne form. Våre holdninger skal gjøre
180 kynikerne til skamme. De som roper at det ikke nytter tar feil. Det nytter. En annen verden er mulig.

Jeg har antydnet noen strofer fra et dikt av den ikke-akademiske, men du verden

185 så kloke dikter Hans Børli. La det sammenfatte min hilsen til lærere, studenter
og alle som har sitt virke ved denne spennende høgskolen:

Ett er nødvendig - her

190 denne vår vanskelige verden

Av husville og heimløse:

Å ta bolig i seg selv

195

Gå inn i mørket

Og pusse sotet av lampen

200 Slik at menneskene på veiene

Kan skimte lys

I dine bebodde øyne.

205

Kilde

210 <http://www.kirken.no/oslo/artikkel.cfm?aktivtoppid=9647&taleid=13339>

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/a-ta-bolig-i-seg-selv>

215

220